

Очерки / А.Г. Гойхбарг. – М.: Красная Новь, 1924. – 136 с.

6. Стучка, П.И. Революционная роль права и государства: Общее учение о праве. Общее учение о праве и о государстве. Ч. 1 / П.И. Стучка. – М.: Госиздат, 1921. – 125 с.

7. Пашуканис, Е.Б. Избранные произведения / Е.Б. Пашуканис. – М.: Наука, 1980. – 271

8. Гинцбург, Л.Я. Против спекуляции именем советского ученого-юриста / Л.Я. Гинцбург // Советское государство и право. – 1973. – № 3. – С. 102 – 108.

9. Пашуканис, Е.Б. Марксистская теория права и строительство социализма / Е.Б. Пашуканис // Революция права. – 1927. – № 3. – С. 3 – 12.

10. Пашуканис, Е.Б. Положение на теоретическом правовом фронте / Е.Б. Пашуканис // Советское государство и революция права. – 1930. – № 11/12. – С. 26 – 35.

11. Очерки по истории юридических научных учреждений в СССР. – М.: Наука, 1976. – 238 с.

12. Вышинский, А.Я. Основные задачи науки советского социалистического права / А.Я. Вышинский // Основные задачи науки советского социалистического права: Материалы первого Всесоюзного совещания научных работников права, 16 – 19 августа 1938 г. – М.: Юриздат, 1938. – 192 с.

13. Основные задачи науки советского социалистического права: Материалы первого Всесоюзного совещания научных работников права, 16 – 19 августа 1938 г. – М.: Юриздат, 1938. – 192 с.

УСЕВАЛАД ІГНАТОЎСКІ: ТРЫУМФ І ТРАГЕДЫЯ

Хромчанка Дз. М.

г. Мінск, БНТУ)

Прафесар Усевалад Макаравіч Ігнатоўскі з’яўляўся актыўным грамадскім і палітычным дзеячам пачатку ХХ стагоддзя. Ён займаў пасады народнага камісара земляробства, народнага камісара адукацыі ў БССР, дырэктара інстытута гісторыі партыі, быў акадэмікам, прэзідэнтам Акадэміі навук БССР, членам ЦВК БССР, членам бюро ЦК КП(б)Б, дэлегатам некалькіх партыйных з’ездаў. У пачатку 1930-х гадоў ён быў зняты з усіх пасадаў, выключаны з

партыі па абвінавачванню ў сувязях з “нацдэмамі” і скончыў жыццё самагубствам.

Імя Ігнатоўскага прыцягнула да сябе асаблівую ўвагу гісторыкаў. Дастаткова адзначыць, што гэтай асобе прысвечаны манаграфіі І. Ігнаценка і А. Караля Усевалад Ігнатоўскі і яго час, А. Мяснікова “Нацдэмы”: лёс і трагедыя Фабіяна Шантыра, Усевалада Ігнатоўскага і Язэпа Лёсіка”, Брыгадзіна П.Ф. і Мацяжа І.Д. Усевалад Ігнатоўскі: палітычны дзеяч, выдадзеныя у дзевяностыя гады мінулага стагоддзя; зборнік дакументаў Акадэмік Всеволод Ігнатовский: дакументы і матэрыялы, апублікаваны ў 2010 г., не лічачы шматлікіх артыкулаў у навуковых часопісах і перадычным друку. На наш погляд, гэтая ўвага выклікана не толькі супярэчлівацю біяграфіі У. Ігнатоўскага, імкненнем аднавіць гістарычную праўду, але і нейкай палітызаванасцю, якая прасочваецца ў некаторых публікацыях. Іх аўтары ставяць у цэнтры ўвагі асобу У. Ігнатоўскага як адну з першых ахвяр безпадстаўных сталінскіх рэпрэсій. Гэты пункт погляду, безумоўна, мае права на існаванне. Але, на наш погляд, ён некалькі павярхоўна адлюстроўвае партрэт чалавека, яго лёс, чалавечую трагедыю, прычыны самазбойства.

Хто ж ён такі, “нацдэм” Ігнатоўскі: Данка, які запаліў у сваім сэрцы агонь для іншых, але і сам згарэў у ім; альбо мяцежны Мелехаў, які шукаў сваё месца ў віхуры падзей, але апынуўся паміж двух польмяў; альбо паслядоўны бальшавік, нявінная ахвяра рэпрэсій; альбо проста прыстасаванец, які памылкова зрабіў не тую стаўку і паплаціўся за гэта?

Паспрабуем разабрацца ў гэтай няпростай сітуацыі.

Пачатак творчага і прафесійнага шляху Усевалада быў даволі ўдалым і паспяховым. Ён быў выхадцам з добрапрыстойнай, лаяльнай да ўлад сям’і. Бацька быў сынам царкоўнага старасты, працаваў настаўнікам, затым псаломшчыкам, дыяканам, святаром. У 1891 г. імператарскім указам яму было прысвоена званне ганаровага грамадзяніна, а ў 1897 г. ён узнагароджаны бронзавым медалём.

Усевалад таксама спачатку пайшоў па бацькоўскаму шляху: вучыўся ў Віленскім духоўным вучылішчы, Літоўскай, Магілёўскай духоўных семінарыях, пасля ў Юр’еўскім універсітэце.

У час вучобы ва ўніверсітэце ён прымаў удзел у студэнцкіх антыўрадавых дэманстрацыях. Чым гэта было выклікана? Сацыяльнай глебы для гэтага, на першы погляд, не было. Альбо прынцыповая нязгода з існуючымі парадкамі, альбо юнацкае імкненне да самарэалізацыі, лідэрству? Хутчэй за ўсё, гэта быў юнацкі рамантызм і максімалізм. Трэба, дарэчы, адзначыць, што У. Ігнатоўскі ў гэты час не падвяргаўся сур'ёзным рэпрэсіям з боку ўлады, як гэта адзначаецца ў асобных сучасных публікацыях. Значная частка студэнтаў Юр'еўскага ўніверсітэта, і Усевалад разам з імі, выступілі з пратэстам у сувязі з падзеямі “крывавай нядзелі” і адмовіліся ад удзелу ў занятках. Рэктарат вучэбнай установы ў адказ паставіў умову студэнтам: альбо вярнуцца на заняткі, альбо застацца на другі год. Студэнты вырашылі ігнараваць вучэбны працэс. Ігнатоўскі часова астаўляе вучобу і едзе на працу настаўнікам у Аланецкую губерню, затым па сваёй ініцыятыве вяртаецца назад і аднаўляе сваю вучобу. Хутчэй за ўсё, пасля гэтых падзей ён часова адыходзіць ад палітычнай дзейнасці. Аб гэтым сведчыць пасведчанне аб поўнай добранадзейнасці, якое даў губернатар Аланецкай губерні рэктарату ўніверсітэта ў адказ на запыт у сувязі з аднаўленнем У. Ігнатоўскага у якасці студэнта вучэбнай установы. Больш таго, неўзабаве пасля заканчэння ўніверсітэта, калі ён працаваў настаўнікам у прыватнай гімназіі, У. Ігнатоўскі прымае актыўны ўдзел у падрыхтоўцы зборніка да 300-годдзя дома Раманавых. Магчыма, менавіта за гэта ў 1915 г. ён быў узнагароджаны ордэнам Святога Станіслава трэцяй ступені і атрымаў чын калежскага асэсара [1, с. 8]. Узнікае пытанне: альбо малады выкладчык стаў поўнацю лаяльным да ўлад, альбо гэта чарговая спроба да самарэалізацыі. У асобных сучасных публікацыях існуе думка, што ордэн, як і чын, Усевалад атрымаў фармальна, бо, маўляў, настаўнікі гімназіі перыядычна, нават спісам, прадстаўляліся да ордэна і чына. Але не трэба забываць, што педагогічны стаж У. Ігнатоўскага на той час не перавышаў чатырох гадоў. Акрамя таго, менавіта пасля ўдзелу ў выданні зборніка ён, яшчэ малады спецыяліст, атрымаў пасаду выкладчыка настаўніцкага інстытута. На наш погляд, гэтае супадзенне не выпадковае. Хутчэй за ўсё, ва ўмовах паслярэвалюцыйнай рэакцыі, У. Ігнатоўскі адыходзіць ад палітыкі і пачынае рабіць хуткую і

даволі паспяховую кар’еру.

Пасля лютаўскай рэвалюцыі У. Ігнатоўскі актыўна ўключаецца ў грамадскі рух, у прыватнасці, у дзейнасць Беларускай сацыялістычнай грамады. Прыкладна ў гэты час, ужо ў эвакуацыі ў Яраслаўлі, ён стварае ў інстытуце культурна-асветніцкую арганізацыю з беларусаў “Наш край”, якая ў маі 1917 г. перайменоваецца ў “Маладую Беларусь”. Гэта, бадай, першае праяўленне прыхільнасці У. Ігнатоўскага да нацыянальнай ідэі, якую затым адстойваў на працягу свайго жыцця.

Адначасова ён працуе старшынёй педагагічнага савета інстытута, фактычна рэктарам навучальнай установы. У пэўным сэнсе трыумф. Якім чынам ён сумяшчаў адміністрацыйную пасаду з актыўнай палітычнай дзейнасцю? Звяртае на сябе ўвагу той факт, што У. Ігнатоўскі вяртаецца ў палітыку пасля рэвалюцыі, калі Расія стала дэмакратычнай краінай і рэпрэсій можна было не апасацца.

Трэба адзначыць, што малады вучоны і палітык не адразу стаў адназначна на нейкі бок барыкад, у прыватнасці, пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі не адразу падтрымаў маладую савецкую ўладу. Як кіраўнік інстытута, ён вядзе перагаворы і з Масквой, і з нямецкімі акупацыйнымі ўладамі аб рээвакуацыі вучэбнай установы. Маючы выбар аб перадыслакацыі інстытута альбо ў падмаскоўе, альбо ў акупіраваны немцамі Мінск, ён выбірае апошняе. У гэты час Усевалад Макаравіч актыўна займаецца палітычнай дзейнасцю, але з нацыянальным ўхілам. З 1918 па 1920 гг. ён у партыі беларускіх эсэраў, член Цэнтральнага Камітэта. Нацыянальны ўхіл у яго працы, відавочна, сыграў сваю ролю і пры прыняцці рашэння аб пераводзе інстытута менавіта ў Мінск, на тэрыторыю Беларусі. Магчыма, Ігнатоўскі рабіў стаўку на Беларускую народную рэспубліку, спадзяючыся, што ў рамках БНР можна рашыць праблему беларускай дзяржаўнасці.

Але хутка ён разачароўваецца ў яе дзейнасці і бярэ арыентацыю на бальшавікоў. Праўда, не адразу. У снежні 1919 г. узначальваемая ім “Маладая Беларусь” парывае сувязь з беларускімі эсэрамі і ў студзені 1920 г. перайменоваецца ў Беларускую камуністычную арганізацыю (БКА), якая стала супрацоўнічаць з бальшавікамі ў барацьбе супраць нямецкіх, затым польскіх акупантаў. У ліпені 1920 г., калі тэрыторыя Беларусі пачала вызваляцца Чырвонай

Арміяй, ён уступае ў рады камуністычнай партыі і далучае да бальшавікоў таксама членаў БКА.

У. Ігнатоўскі ўнёс значны ўклад у аднаўленне савецкай улады на Беларусі. Як старшыня БКА ён у ліку іншых дзяржаўных дзеячаў удзельнічаў у падрыхтоўцы і падпісанні 31 ліпеня 1920 г. “Дэкларацыі аб абвяшчэнні незалежнасці Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусь”, затым увайшоў у склад ваенна-рэвалюцыйнага камітэта, часовага вышэйшага органа ўлады, які дзейнічаў з ліпеня па снежань 1920 г., пасля яго рэарганізацыі быў членам Цэнтральнага Выканаўчага Камітэта БССР. Цікава, што У. Ігнатоўскі быў прыняты ў члены ВКП(б) літаральна ў дзень падпісання дэкларацыі. У складзе кіраўніцтва Беларускай рэспублікі ён займаў пасады спачатку народнага камісара земляробства, а з снежня 1920 г. – народнага камісара асветы БССР. У лістападзе 1924 г. быў прызначаны загадчыкам аддзела агітацыі і прапаганды ЦК КП(б)Б, у гэтым жа годзе ўвайшоў у склад Прэзідыума ЦВК СССР. Апагеем яго грамадска-палітычнай дзейнасці, сведчаннем узросшага аўтарытэта, свайго рода трыумфам Ігнатоўскага стала наступная падзея: у 1925 г. ЦК КП(б)Б вырашыў шырока адзначыць 20-гадовы юбілей культурна-педагагічнай і рэвалюцыйнай дзейнасці У. Ігнатоўскага. Урачыстасці прайшлі не толькі ў сталіцы, але і па ўсёй рэспубліцы. Магілёўскі гарадскі Савет у гэтым жа годзе нават прыняў рашэнне найменаваць дзяржаўны гарадскі тэатр іменем Усевалада Ігнатоўскага. Мяркуючы па ўсім, У. Ігнатоўскі у гэты час актыўна супрацоўнічаў з савецкай уладай, прыкладваў шмат намаганняў па правядзенню палітыкі беларусізацыі, развіццю адукацыі. Ён уваходзіў у склад членаў бюро ЦК КП(б)Б і, безумоўна, усе пастановы прыёмаліся не без яго ўдзелу. Акрамя таго, У. Ігнатоўскі з 1922 па 1930 гг. з’яўляўся членам ЦВК і Прэзідыума ЦВК БССР, адначасова працаваў членам праўлення, прафесарам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Ён адыграў значную ролю ў вырашэнні праблемы ўзбуйнення Беларусі ў 1924 і 1926 гг., стварэнні нацыянальнай сістэмы адукацыі, навукі і культуры. З 1926 г. працаваў старшынёй, з 1927 г. прэзідэнтам Інстытута беларускай культуры, затым прэзідэнтам Беларускай Акадэміі навук, дырэктарам інстытута гісторыі [2].

1929 год, калі пачалася кампанія па выкрыццю так званых “нацыянал-дэмакратаў”, стаў і пачаткам асабістай трагедыі Усевалада Ігнатоўскага. У першай палове 1929 г. камісія ЦК ВКП(б) на чале з старшынёй ЦКК КП(б) Украіны У. Затонскім аналізавала пастаноўку нацыянальнага пытання ў Беларусі і прыйшла да высновы, што пад шыльдай нацыяналізма пэўныя палітычныя колы рэспублікі спрабуюць адарваць Беларусь ад СССР. У сферу ўвагі камісіі трапіў і У. Ігнатоўскі, у прыватнасці, размова ішла аб яго некаторых навуковых працах, у якіх камісія быццам бы выявіла ўплыў нацыяналізма. Яшчэ да заканчэння яе працы 22 чэрвеня 1929 г. пасля размовы з У. Затонскім Усевалад Макаравіч выступіў з адкрытым пісьмом, якое прасіў надрукаваць у цэнтральных газетах, хаця ў гэты час яму асабіста нічога не пагражала. У сваім пісьме У. Ігнатоўскі прызнаваў свае памылкі ў ацэнцы асобных гістарычных падзей, у прыватнасці, “не падкрэслена дробнабуржуазная сутнасць паўстання К. Каліноўскага”, дапускалася ідэалізацыя кіраўніка паўстання, статутаў Вялікага Княства Літоўскага і г.д., усяго пералічана 11 такіх “недахопаў”. Ён адзначаў, што частку сваіх памылак ужо выправіў, а канчаткова яны будуць ліквідаваны ў кнізе, якая рыхтуецца да друку[3]. Гэты ліст быў абмеркаваны на бюро ЦК КП(б)Б, дзе было вырашана не прычыць яго публікацыі [4]. Але гэта не дапамагло. У сваім выніковым дакладзе аб працы камісіі У. Затонскі, тым не менш, у ліку іншых падверг крытыцы погляды, дзейнасць таксама і У. Ігнатоўскага. Гэтае заключэнне камісіі стала пачаткам свайго роду апалы Ігнатоўскага і прадметам абмеркавання ў розных інстанцыях. У. Ігнатоўскі яшчэ спрабаваў абараняцца. 8 жніўня 1929 г. ён накіраваў ліст па наступных адрасах: у ЦК КП(б)Б, у ЦКК КП(б)Б, нават у Маскву ў ЦК ВКП (б). У сваёй заяве ён выказваў нязгоду з некаторымі палажэннямі з даклада У. Затонскага, якія тычыліся перш за ўсё яго прац па гісторыі. На першы погляд, на гэтым этапе інцыдэнт быў вычарпаны. Ігнатоўскі ў складзе камісіі ЦК КП(б)Б удзельнічаў у падрыхтоўцы пастановы аб адсутнасці актыўнага ўдзелу ў барацьбе з правым ухілам і нацыянал-дэмакратамі старшыні ЦВК БССР А.Г. Чарвякова. Як дэлегат XIII з’езда КП(б)Б, які адбыўся 30 мая – 12 чэрвеня 1930 г., з яго трыбуны ён актыўна выступаў супраць “нацдэмаў”. На гэтым

жа з'ездзе Ігнатоўскі быў выбраны ў склад ЦК, а на арганізацыйным пленуме 12 чэрвеня 1930 г. – членам бюро ЦК КП(б)Б. Як прэзідэнт Акадэміі навук БССР ён прымае рашэнні і падпісвае 28 верасня 1930 г. загад аб вызваленні ад працы 28 сваіх калег, якія падазраваліся ў прыналежнасці да “нацдэмаў”. Аднак факт звальнення з Акадэміі вядомых вучоных ускосна накладваў адмоўны адбітак і на самога прэзідэнта навуковай установы. Праз 2 тыдні ў друку з'явілася пастанова Фрунзенскага РК КП(б)Б г. Мінска, у якой камуністы – кіраўнікі Акадэміі, у першую чаргу прэзідэнт, абвінавачваліся ў правядзенні “яўна нацыянал-апартуністскай лініі”. Гэта яшчэ не было абвінавачваннем у нейкіх контррэвалюцыйных поглядах і дзеяннях, але, тым не менш, з'яўлялася фактам недаверу. Пачаліся размовы з У. Ігнатоўскім у ЦК, у ЦКК КП(б)Б. У час гутарак у Цэнтральнай кантрольнай камісіі КП(б)Б У. Ігнатоўскі заявіў: “Я очень давно отказался от этого “Адраджэнства”. Правда, я еще не успел пересмотреть свои книги”. Хаця да гэтага, па словах П.В. Ільючонка, Ігнатоўскі яму гаварыў, што “пусть хоть выговор, а слово “Адраджэнне” он будет употреблять”. Відавочна, ён зразумеў, што ў складзенай сітуацыі адной вымовай ён можа не абысціся.

22 лютага 1930 г. у Маскву былі накіраваны дакументы пад агульнай назвай “Аб сувязі асобных членаў КП(б)Б з нацдэмаўскай контррэвалюцыйнай арганізацыяй і аб антыпартыйнай групіроўцы ў КП(б)Б”. У. Ігнатоўскі не абвінавачваўся ў прыналежнасці да “Саюза вызвалення Беларусі” (СВБ). Адзначаўся толькі яго ўдзел у арганізацыі так званай “групаўшчыны”. Але ж групоўка ўжо разглядалася як “антыпартыйная”. Адсюль вынікае, што У. Ігнатоўскі ўжо не мог быць членам партыі.

10 кастрычніка 1930 г. па выніках працы камісіі У. Затонскага і на выснове атрыманых з Беларусі дакументаў была прынята пастанова палітбюро ЦК ВКП(б), у якой адзначаўся факт арышту ў Мінску “контррэвалюцыйнай групы інтэлігенцы” і ход разгляду справы “СВБ”. Асобны пункт тычыўся У. Ігнатоўскага: “Игнатовского (президента Белорусской академии наук) вывести из состава бюро ЦК и ЦКК КП(б)Б, передав на рассмотрение ЦКК КП(б)Б вопрос о его поведении по отношению к участникам контрреволюционной организации и о связях с ними”.

Адзначым, што і ў пастанове палітбюро ЦК ВКП(б), падпісанай І. Сталіным, ішла размова не аб непасрэдным удзеле Ігнатоўскага ў “СВБ”), а толькі аб “поведении по отношению к участникам контрреволюционной организации и о связях с ними” [5].

Пасля прыняцця пастановы ЦК ВКП(б) У. Ігнатоўскі яшчэ раз спрабуе сябе рэабілітаваць. Ён піша пісьмо ў ЦКК (КП)Б, у якім асуджае “так званае “адраджэнства” у Беларусі, больш таго, вызначае гэты тэрмін як фашызм. У. Ігнатоўскі сцвярджаў, што ён быў “зараджаны адраджэнствам, збіваўся на шкадлівы для партыі шлях”, але памыляўся несвядома і паступова выправіў свае памылкі. У заключэнне Усевалад Макаравіч адзначаў, што ён не заслугоўвае быць членам партыі, раскайваецца, але просіць даць магчымасць “працаваць пры якіх угодна ўмовах у далейшым, каб выкупіць сваю віну перад партыяй” [6].

Але “працэс пайшоў”. Камуністы ячэйкі Акадэміі навук БССР 15 кастрычніка 1930 г. прынялі рашэнне аб выключэнні У. Ігнатоўскага з партыі і паставілі пытанне аб зняцці яго з пасады прэзідэнта АН БССР. Апошні яшчэ раз спрабаваў выправіць палажэнне. Ён напісаў заяву ў ячэйку, у якой прызнаў сваю віну ў тым, што несвядома выконваў “соціальны заказ нашого заклітаго класоваго врага, служил интересам белорусской контрреволюции”. “Я твердо должен признать, – адзначаў У. Ігнатоўскі, – что политически я совершил предательство перед партией, хотя и не хотел этого сделать субъективно”. Тым не менш, ячэйка аставіла сваё рашэнне ў сіле.

Адзначым, што гэтае пісьмо, як і заява ў ЦКК аб прызнанні сваіх памылак, былі зроблены да прыняцця якіх-небудзь радыкальных мер у адносінах да асобы Ігнатоўскага.

25 кастрычніка 1930 г. 2 пленум ЦК КП(б)Б пры разглядзе пытання “О очередных задачах в нацполитике” прыняў рашэнне аб вывадзе Ігнатоўскага са складу ЦК і бюро ЦК. Дарэчы, на гэтым жа пленуме у сваім выступленні супрацоўнік НКУС Г. Рапарт адзначаў, што ў іх няма падстаў абвінавачваць Ігнатоўскага у прыналежнасці да “Саюза вызвалення Беларусі”. Сакратар ЦК КП(б)Б Гей пры гэтым заявіў, што “справа Ігнатоўскага перадаецца ў ЦКК КП(б)Б для высвятлення сувязяў яго з членамі “СВБ” і вырашэння пытання “аб магчымасці далейшага прабывання ў

шэрагах КП(б)Б” [7].

Праз месяц, 25 лістапада, У. Ігнатоўскі звярнуўся ў партыйную ячэйку, ЦК і ЦКК КП(б)Б з просьбай перагледзець рашэнне аб выключэнні яго з партыі, але безспяхова. Больш таго, 26 снежня гэтага ж года ён вызваліецца ад пасады прэзідэнта АН БССР. Праўда, 8 студзеня 1931 г. бюро ЦК КП(б)Б некалькі змягчыла фармуліроўку прычын звальнення: “согласно его просьбе”. 13 студзеня Савет Народных Камісараў БССР таксама пастанавіў; “задоволиць просьбу т. Ігнатоўскага У.М. і вызваліць яго ад абавязкаў прэзідэнта Беларускай акадэміі навук”. 16 студзеня 1931 г. прэзідыум і парткалегія ЦКК КП(б)Б выключаюць Ігнатоўскага з партыі. Яго апеляцыя аб пераглядзе пастановы была адхілена. 22 студзеня 1931 г. адпаведная пастанова была зацверджана бюро ЦК КП(б)Б. Больш таго, гэтаму рашэнню была прыдана значная агалоска. 24 студзеня па ўзгадненню з ЦК КП(б)Б пастанова была надрукавана ў цэнтральных газетах. На месцах, напрыклад, на заводзе “Камунар”, адбыліся адкрытыя партыйныя сходы, на якіх з інфармацыяй выступілі члены ЦКК. І гэта праз некалькі гадоў пасля таго, калі ўся рэспубліка віншавала У. Ігнатоўскага з юбілеем.

Усё гэта не магло не адбіцца на самаадчуванні і паводзінах Ігнатоўскага. У час адной з гутарак у ЦКК ён, у прыватнасці, заявіў: “Если хотите, сейчас самое антипартийное у меня – это упадническое настроение. Я по целым дням лежу, всякие страхи начинают соваться, у меня в мозгу что-то помутилось”.

Глыбокая дэпрэсія ўзмацнілася пасля допыта ў НКУС. Гэта быў адзіны выклік яго ў следчыя органы, прычым хутчэй як сведкі. У час гутаркі размова не ішла канкрэтна аб удзелу ў “Саюзе вызвалення Беларусі”. У. Ігнатоўскі растлумачыў свае паводзіны ў больш шырокім аспекце: ён працаваў для Беларусі. У прыватнасці, на допыце ён заявіў: “Я подтверждаю показания А. Цвикевича, что я с Кричевским разошелся по формуле: “ Ты иди работать для Беларуси на запад, а я пойду работать на восток”. Яго не затрымлівалі і пасля допыту Ігнатоўскі вярнуўся дадому, таму звесткі ў некаторых публікацыях аб нейкіх шматлікіх допытах і нават катаваннях не вытрымліваюць крытыкі.

Допыт у НКУС супаў з апублікаваннем у гэты ж дзень, 3 лютага

1931 г. у газеце “Звязда” артыкула В. Сербента “Аб выбарах новага прэзідэнта Акадэміі навук БССР”. Гэта, а таксама адказ сакратара ЦК КП(б) прыняць У. Ігнатоўскага згодна з яго просьбай раніцай 4 лютага 1931 г. з’явіліся, хутчэй за ўсё, апошнямі кроплямі, перапоўніўшымі, як кажуць, чашу цяжарнасці. Пасля высокага ўзлёту Ігнатоўскі раптоўна, па сутнасці, стаў ізгоем у грамадстве. Ён не вытрымаў выпрабаванняў, якія выпалі на яго долю і раніцай 4 лютага, пасля няўдалага наведвання ЦК, застрэліўся. Ужо пасля яго смерці 5 лютага 1931 г. прэзідыум Камуністычнай Акадэміі выключыў У. Ігнатоўскага з складу акадэмікаў.

25 сакавіка 1931 г., ужо пасля смерці вучонага, камісія ЦКК ВКП(б) ў рашэнні па справе “СВБ” кваліфікавала дзеянні У. Ігнатоўскага толькі як свядомае ці несвядомае “прикрытие деятельности национал-демократов” [5].

На наш погляд, прычына самазабойства крыецца, хутчэй за ўсё, не ў пагрозях ці рэпрэсіях з боку ўлады, а ў асабістых перажываннях, той цяжкай маральна-псіхалагічнай абстаноўцы, якая склалася вакол У. Ігнатоўскага, канешне, не без удзелу ўлад.

Але логіка яго жыцця і ўчынкаў падказвае і другую, няхай не самую істотную, але сыграўшую пэўную ролю прычыну самазабойства. Асабістая трагедыя супала з крушэннем яго творчых планаў. Работа камісіі У. Затонскага, пачаўшаяся ў сувязі з гэтым барацьба з “нацдэмамі” адзначала канец беларусізацыі, справы, за якую змагаўся Ігнатоўскі і ад якой ён вымушаны быў пад ціскам адмовіцца. Таму гэта трагедыя не толькі асабістая, але і трагедыя патрыёта сваёй Радзімы.

Ігнатоўскі У.М. быў адноўлены ў партыі (пасмяротна) рашэннем бюро ЦК КПБ 31 кастрычніка 1990 г.

Выкарыстаныя крыніцы і літаратура

1. Ігнаценка І.М. Усевалад Ігнатоўскі і яго час / І. М. Ігнаценка, А. С. Кароль. – Мінск, 1991. – 121 с.
2. Кароль А. Ігнатоўскі У. М. / А. Кароль // Энцыклапедыя гісторыі Беларусі: у 6 т. Мінск, 1996. – т. 3. – С. 470-471.
3. Ігнатоўскі У. У газету “Звязда” / У. Ігнатоўскі // Звязда – 1929. – 28 чэрвеня – С. 3.

4. Протоколы заседаний бюро ЦК КП(б)Б // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Фонд 4п. – Воп. 3. – Спр. 33. – Л. 665.
5. Академик Игнатовский: Документы и материалы / – Минск: Беларуская думка, 2010. – 275 с.
6. Материалы к протоколам ЦК КП(б). – НАРБ. – Фонд 15. – Воп. 28. – Спр. 9. – Л. 169.
7. Протоколы пленумов ЦК КП(б)Б – НАРБ. – Фонд 60. – Воп. 3. – Спр. 861. – Л. 42

ПЕРВАЯ МИРОВАЯ ВОЙНА И НАЦИОНАЛЬНЫЙ ВОПРОС В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БЕЛОРУССКИХ ПАРТИЙ И ОРГАНИ- ЗАЦИЙ (1914-1918 гг.)

Щавлинский Н.Б.

г. Минск, БНТУ

Первая мировая война, начавшаяся в августе 1914 г., принесла народам Российской империи большие неисчислимые бедствия, голод, нищету и страдания. В то же время война выдвинула на повестку дня вопрос о самоопределении народов, в том числе и белорусского.

Вместе с тем геополитическая ситуация, сложившаяся вокруг Беларуси, явилась весьма серьезным препятствием на пути решения этого вопроса. Во-первых, Беларусь за более чем столетнее пребывание в составе Российской империи, оказалась глубоко инкорпорированной в общероссийскую экономику и общеимперские государственно-политические структуры, испытала на себе со стороны России мощное культурно-языковое влияние, что, естественно, негативно сказывалось на процессе консолидации белорусского этноса, превращение его в нацию. Во-вторых, серьезным препятствием на пути становления и формирования белорусской нации являлось отсутствие у белорусов в тот период своей государственности. В составе Российской империи Беларусь не только не имела какой-либо политической самостоятельности, но не являлась даже административной единицей. В-третьих, не мене сложным препятствием на пути консолидации белорусского этноса являлся раздел белору-